

Większa samodzielność, dobre relacje i prawidłowa samoocena czyli o potrzebach psychospołecznych uczniów klas 4 – 6 szkół podstawowych

Uczniowie w klasach IV – VI, czyli w tzw. drugim etapie edukacyjnym, mają od 11 – 13 lat. Jest to czas intensywnych przemian psychofizycznych, silnie oddziałujących na ogólne funkcjonowanie dziecka oraz jego relacje zarówno z dorosłymi, jak i rówieśnikami.

Najważniejszym mechanizmem rozwojowym w tym okresie jest **stopniowe usamodzielnianie się**. Jest to czas intensywnego poznawania rzeczywistości, zainteresowania obiektywnym światem faktów i ciekawych informacji. Szybki rozwój umysłowy dziecka w tym czasie pozwala na lepsze rozwiązywanie problemów, dokonywanie uogólnień i generalizacji. Wiele wtedy zależy od postawy dorosłych, których zadanie polega wówczas na dostarczaniu okazji do rozszerzania wiedzy i intelektualnych możliwości w sposób ciekawy i zróżnicowany, a zarazem bezpieczny. Ważne jest także, by dziecko w tym wieku nie było zbyt często i ostro krytykowane lub oceniane. Takie postawy dorosłych mogą młodego człowieka zniechęcać do poszukiwań, zahamować naturalną odwagę w zdobywaniu wiedzy czy odkrywania świata.

Podobnie jak w sferze intelektualnej, także w rozwoju społecznym zaczynają się w tym okresie dokonywać znaczące zmiany. **Dotychczasowy mocny związek z dorosłymi** (rodzicami, innymi członkami rodziny, a później także nauczycielami) **zaczyna się osłabiać na rzecz budowania silniejszych więzi rówieśniczych**. Zdanie dorosłych zaczyna się mniej liczyć, od zdania kolegi czy koleżanki. Nie oznacza to oczywiście, że dzieci tracą związek z dorosłymi, a jedynie to, że stosunek do nich staje się ambiwalentny. Z jednej strony dziecko dąży do samodzielności w myśleniu, działaniu, czy podejmowaniu decyzji, z drugiej nadal czuje silny autorytet rodziców i w wielu ważnych sprawach potrzebuje się do niego odwołać. W tym okresie dzieci zaczynają dostosowywać swoje zachowanie i dążenia do potrzeb grupy rówieśniczej. Przyswajają sobie jej normy, styl zachowania i język. Rodzi się silniejsze niż dotychczas poczucie solidarności z grupą. Solidarność ta może dotyczyć także tych spraw czy wartości, które nie są akceptowane przez rodziców.

W okresie około 12 roku życia, czyli w szóstej klasie szkoły podstawowej, pojawia się szczególnie wyraźny kryzys rozwojowy, trudny zarówno dla dorosłych, jak i dla samego dziecka. Kryzys ten przejawia się często poprzez negatywizm, krnąbrność czy nieposłuszeństwo wobec dotychczasowych autorytetów. Nierzadko wiąże się to z niepokojem rodziców, o to, czy ich dziecko prawidłowo się rozwija, czy nie ma jakichś problemów, skoro jest jakieś „inne” niż było wcześniej. Ważne, by zdawać sobie sprawę z tego, że czas ten jest niezwykle istotny dla prawidłowego rozwoju młodego człowieka, a także dalszych relacji pomiędzy nim a dorosłymi i że zachodzące w dziecku zmiany są czymś naturalnym i rozwojowo uzasadnionym. 12 – 13 - latki czują, że nie są już dziećmi, podczas gdy otoczenie często nadal ich tak traktuje. Dlatego za pomocą wyżej opisanych zachowań próbują pokazać, że są już dorośli i samodzielni. **Te przejawy samodzielności mogą być dla wielu rodziców bardzo trudne. Wymagają one bowiem także od nich zmian, muszą stać się nagle rodzicami nie dzieci, ale nastolatków**. Oznacza to zmianę sposobu myślenia o dziecku, konieczność wypracowania nowych relacji, opartych z jednej strony na zwiększeniu jego autonomii, obszaru decydowania czy działania, a z drugiej na uczeniu go ponoszenia konsekwencji za swoje działania i większą swobodę. Niezwykle ważne jest by, w tym bardzo trudnym okresie nie stracić kontaktu z dzieckiem, dbać o możliwość

porozumiewania się (choć jak wspomniano być może trzeba będzie znaleźć nowe sposoby, nowy język na to porozumiewanie, taki który do dziecka bardziej trafia).

W tym okresie **niezwykle ważny staje się temat przyjaźni**. Potrzeba posiadania przyjaciela/ przyjaciółki czy grona przyjaciół jest bardzo silna. Wiąże się ona z potrzebą akceptacji i przynależności. Jednocześnie dzieci w tym okresie stawiają przyjaźni dość wysokie wymagania – oczekują wyłączności, wierności i bezwzględnego zachowywania tajemnic. W tym wieku zwykle przyjaźnie dotyczą osób tej samej płci. Istnieje jeszcze bowiem antagonizm pomiędzy chłopcami i dziewczynkami. Dopiero w 12 – 13 roku życia zachodzi znacząca zmiana w tej sferze.

W drugim etapie edukacyjnym **znacznym przemianom podlega również obraz własnego ja**. Dziecko, na podstawie ocen innych, odnoszonych sukcesów i porażek, wytwarza swoją samoocenę. W tym okresie jest ona bardzo zależna od opinii innych. Z czasem, w wyniku wykorzystania silnie rozwijających się procesów poznawczych, dziecko tworzy tzw. „ja racjonalne”, zdolne do adekwatnej oceny siebie oraz dokonywania świadomych wyborów. Zaczyna także uświadamiać sobie istnienie swojego „świata psychicznego”. Mają znaczenie zwłaszcza te cechy osobowości, które dotyczą relacji z innymi ludźmi – odwaga/ nieśmiałość, koleżeńskość/ egocentryzm, prawdomówność/ skłonność do kłamania, lojalność/ nielojalność itp.

Opisane wyżej kwestie dotyczą najbardziej znaczących potrzeb dzieci w tym okresie ich życia i obrazują rozwojowe normy, na które rodzice i nauczyciele muszą być przygotowani. Trudność zaczyna się wówczas, gdy dziecko czuje się w swojej klasie wyizolowane, samotne czy odmienne, gdy nie może znaleźć sobie przyjaciół, lub przyjmuje w swojej klasie rolę tzw. „kozła ofiarnego”. Taka sytuacja może bardzo negatywnie wpływać na samoocenę dziecka, jego odwagę do podejmowania wyzwań czy rozwijania wiedzy, a także na jego samodzielność i aktywność. Z badań wynika, że uczniowie, którzy w szkolnych testach socjometrycznych uzyskują wysokie wyniki dotyczące akceptacji rówieśniczej mają wyższą samoocenę, chętniej współpracują, są bardziej samodzielni i aktywni. Dzieci niepopularne są lekceważone i izolowane, mają silne poczucie odrzucenia, często towarzyszą im obawy i lęki, a także przejawiają gorsze przystosowanie do wymagań szkolnych (np. mają tendencję do unikania zajęć lekcyjnych).

Często podłożem trudności w relacjach z rówieśnikami może być nieprawidłowa relacja pomiędzy rodzicami a dzieckiem, oparta na przykład na zbyt małej autonomii dziecka, niewystarczającej samodzielności, traktowaniu go jak młodszego, niż wynika to z jego wieku metrykalnego (postawa nadopiekuńczości, przesadnej troski). W momencie trudności w relacjach z rówieśnikami, jakie dziecko sygnalizuje w domu może się paradoksalnie pojawić w rodzicu potrzeba zwiększenia troski i opieki nad synem czy córką, tak by ochronić ją czy jego przed trudnymi doświadczeniami ze strony rówieśników (np. nie posłanie na zieloną szkołę, pisanie zwolnień i usprawiedliwień ze szkoły, załatwianie spraw rówieśniczych za dziecko itp.). Aczkolwiek postawa taka może być zrozumiała, to jednak przynosi ona zwykle dziecku w efekcie więcej szkód, niż pożytku, ucząc go postawy unikania trudności, czy nie podejmowania wyzwań. W konsekwencji problemy mogą narastać, a dziecko jeszcze bardziej traci kontakt z tym, co jest jego rozwojową potrzebą. Nie rozwiązane trudności mogą ponadto negatywnie rzutować na dalszy rozwój młodego człowieka w różnych sferach.

Jeżeli sytuacja długo nie ulega zmianie lub nasila się, warto zwrócić się o specjalistyczną pomoc do poradni. Czasem kilka spotkań wystarczy, by wprowadzić dobre zmiany w relacji rodzic – dziecko, a w efekcie także w funkcjonowaniu dziecka poza domem. Inną formę pomocy stanowią organizowane na terenie Poradni Psychologiczno – Pedagogicznej nr 3 warsztaty pod nazwą **„Przyjaźnie prawdziwe, przyjaźnie fałszywe – trening umiejętności budowania dobrych relacji z rówieśnikami”**. Jest to propozycja skierowana właśnie dla tej grupy wiekowej, dla której temat przyjaźni stanowi szczególnie istotną kwestię, czyli dla uczniów szkół podstawowych kl. IV-VI. Spotkania o charakterze warsztatowym skierowane są do osób, które w swoich relacjach z rówieśnikami czują się onieśmiałe i mało pewne siebie, nie mają kolegów i przyjaciół, albo próbując ich zdobyć, robią to kosztem siebie (wchodząc np. w rolę kozłów ofiarnych). Warsztaty stwarzają dzieciom możliwość zmiany sposobu myślenia o sobie i zachowania w grupie, tak aby udoskonalać ich umiejętności interpersonalne. Spotkania służą także korekcji umiejętności poznawczych, która odbywa się poprzez budowanie pozytywnego obrazu siebie i wzmacnianie mocnych stron każdego uczestnika zajęć. Ważną kwestią jest również stworzenie tzw. „doświadczenia korektywnego” dla dzieci, których dotychczasowe doświadczenia z grupą były raczej negatywne. Bardzo dużo czasu zostaje poświęcone tematyce integracyjnej, budowaniu zaufania i akceptacji w grupie, a także stworzeniu atmosfery wpływu uczestników na ostateczny kształt zajęć. Niewielka ilość osób (około 8) ma sprzyjać tej atmosferze.

Jak wspomniano wcześniej duże znaczenie dla kompetencji społecznych dziecka mają jego relacje z rodzicami. Są one bardzo ważnym źródłem wiedzy o dziecku, a także mogą znacząco wspierać pracę terapeutyczną wykonywaną podczas warsztatów. Dlatego przed rozpoczęciem spotkań rodzice zaproszeni są na indywidualną konsultację, podczas której pytani są o oczekiwania względem zajęć oraz spostrzeżenia o dziecku, a także zostaje im przedstawiony plan warsztatu i jego zasadnicze cele. W miarę możliwości podobne konsultacje odbywają się po zakończeniu ostatniego spotkania warsztatowego. Wówczas rozmowa dotyczy ewentualnych zmian dostrzeganych w dziecku, a także spostrzeżeń i wskazówek wychowawczych.

Kolejna edycja warsztatów „Przyjaźnie prawdziwe, przyjaźnie fałszywe – trening umiejętności budowania dobrych relacji z rówieśnikami” rozpocznie się w październiku 2010 roku i będzie obejmował 10 spotkań w każdy wtorek w godz. 15.45 – 16.45. Zajęcia poprowadzą jak zwykle psycholożki Natalia Toczowska i Magdalena Pozarzycka. Zgłoszenia przyjmowane będą od września 2010r. telefonicznie lub osobiście. Chęć wzięcia udziału można również zgłosić osobie badającej dziecko, która następnie wpisze go na listę w sekretariacie Poradni. Przed rozpoczęciem zajęć osoby prowadzące skontaktują się z rodzicami uczestników, w celu ustalenia terminu konsultacji oraz przekazania dokładnej daty rozpoczęcia zajęć. Warsztaty są bezpłatne.

Oprac.: Magdalena Pozarzycka

Źródła:

- Firestone R.W. (2007), *Nietoksyczne rodzicielstwo, jak mądrze wychowywać dzieci*, Jacek Santorski & Co Agencja Wydawnicza
- Kołodziejczyk A., Czerniewska E., Kołodziejczyk T. (2000), *Spójrz inaczej – program zajęć wychowawczo – profilaktycznych dla klas 4 – 6 szkół podstawowych*, ATE Starachowice
- Vopel K. W. (2006), *Nie ucz mnie, ale pozwól i pomóż mi się uczyć. Nowe zabawy integracyjne. dla dzieci i młodzieży*, Jedność Wydawnictwo
- Vopel K.W. (2005), *Kompas uczuć*, Jedność Wydawnictwo
- Zubrzycka E. (2008), *Dręczyciel w klasie. Jak się bronić przed przemocą w szkole* GWP